

הרב מרדכי גרינברג

שיטת הגר"א בחיתוך בשר גבינה וירק בשבת

א. בשו"ע (או"ח סי' שכ"א סי"י) כתב: "אסור לגרור גבינה בשבת במורג חרוץ בעל פיפיות שקורין ראליו". וכתב ע"ז הגר"א (סקי"ג): "כמו פלפלין בריחיים שלהם כני"ל, וכמ"ש שם בשבת האי מאן דפריס סילקא וכו".

בהמשך הדברים נבין מדוע הביא הגר"א שני מקורות לדין זה, אך עתה נעסוק בשאלה אחרת על דברי הגר"א. בהל' יו"ט (סי' תקי"ד סי"ג) כתב הרמ"א: "ומותר לגרור גבינה ביו"ט על הכלי שהוא מורג חרוץ", וכמובן שיש לחלק בין גרירת גבינה בשבת שפסק שאסור, לבין גרירת גבינה ביו"ט שמוותר, אלא שהגר"א שם (סקי"ז) כתב, שהסיבה שמוותר לגרור גבינה ביו"ט "כמו תבלין ומלח בס"א, ולא דמי לחרדל בריחיים", הרי שהגר"א לכאורה סותר דבריו, שבהל' שבת כתב שהסיבה שאסור לגרור גבינה במורג הוא משום שמורג הווי כריחיים ואסור, ובהל' יו"ט כתב שמורג לא דמי לריחיים וע"כ מותר לגרור.

איתא בשבת (עג, ב): "האי מאן דשדי פיסא לדיקלא ואתר תמרי חייב שתיס, אחת משום תולש ואחת משום מפרק", ופירש"י שם שמפרק היינו דש. והקשו שם התוס' (בד"ה מפרק), שלקמן בהמצניע אמרו שחולב חייב משום מפרק, ואילו היה מפרק תולדה דדש, לא היה חייב בחולב, שהרי בפוצע חלזון חלקו ר' יהודה וחכמים אי חייב בפציעתו, שלר' יהודה חייב משום דש, וחכמים פטרו, משום שאין דישה אלא בגידולי קרקע, ולפי"ז בחולב לא חייב משום דישה, שהרי בע"ח לא חשיבי גידולי קרקע כמו חלזון. וכתבו תוס', שאין נראה לחלק בין דג לבהמה, שדישה ילפינן מסממנים, ולגבי דבר הגדל ממש בקרקע לא הווי בע"ח גידו"ק, והא ראייה, שפועל אינו רשאי לאכול מן החלב בשעת חליבה, ואמרו "מה דיש מיוחד שהוא גידו"ק ופועל אוכל בו, אף כל וכו', יצא החולב והמגבן וכו'", הרי שחליבה אינה עיסוק בגידו"ק. וע"כ כי תוס' שמפרק לאו היינו דש אלא ממחק. הרי דלשיטת התוס', לא חשיבי בע"ח גידו"ק לענין שבת.

והרמב"ם (פ"ח מהל' שבת ה"ז) פסק: "הדש כגרוגרת חייב, ואין דישה אלא בגידולי קרקע, והמפרק הרי הוא תולדת הדש. החולב את הבהמה חייב משום דש". והביא הכס"מ שם את דברי הרמ"ק על הרמב"ם, וז"ל: לא הבנתי דבריו, שהוא כתב בסמוך דמפרק תולדה דדש הוא, וכתב אין דישה אלא בגידו"ק, וכאן אמר דחולב

חייב משום מפרק שהוא תולדה דדש. ועוד דחזינן בגמ' דהעושה חבורה בחלזון פטור משום שאין דישה אלא בגידו"ק וכו' וצ"ע.

והמגיד משנה כתב שם (בד"ה החולב) ליישב דברי הרמב"ם, וז"ל: "אעפ"י שאמרו אין דישה אלא בגידו"ק, בהמה נקראת גידו"ק, ומבואר בקצת מקומות בתלמוד, ולזה אפשר שכתב רבנו החולב את הבהמה חייב". ובד"ה "וכן החולב בחיי" כתב המ"מ: "אבל מ"ש מפני שהוא מפרק והוא תולדת דש, הוא מסברתו ז"ל, וכמ"ש למעלה, שאעפ"י שאין דישה אלא בגידו"ק, זה דווקא למעט חלזון וכיו"ב, ר"ל דגים הגדלים בים, שאין נקראים גידו"ק, אבל בהמה חיה ועוף קרויים הם גידולי קרקע, זה דעת רבנו ז"ל וכו', עכ"ל.

ובספר טל אורות ציין לפירוש המשניות להרמב"ם במס' נגעים פ"א מ"א. דשם תנן שעורות הבאים מן הבריות שבים אינם טמאים טומאת נגעים, וכי ע"ז הרמב"ם שם: "אמרו מה פשתים וצמר מן הגדל בארץ, אף עור מן הגדל בארץ, ולא יקשה לך אמרו בצמר שהוא אינו מן הגדל בארץ, לפי שהבע"ח אמנם הם חיים מן הצמחים", עכ"ל. הרי שיש חילוק בין בע"ח הגדלים בים לבע"ח הגדלים ביבשה, ובבע"ח הגדלים ביבשה חשיב להו הרמב"ם גידו"ק, ומשו"ה חייב בחולב משום דש, אע"ג שהלכה כחכמים שאין דישה אלא בגידו"ק.

ועל הרמב"ם יקשה מהגמ' בב"מ (פט, א), "יצא החולב והמגבן וכו'", שהפועל אינו אוכל בשעת החליבה, משום שלא דמי לדישה, שאינה גידו"ק, ומשם הוכיחו תוס' נגד רש"י, שבהמה לא חשיבא גידו"ק, והרמב"ם פסק דין זה להלכה, וכי החת"ס בחידושויו לשבת שם ליישב קושיא זו, דנהי שהחולב עושה פעולה בבהמה, והיא חשיבא גידו"ק, אבל החלב היוצא מן הבהמה אינו גידו"ק, שרק הבהמה הניזונת מן הקרקע חשיבא גידו"ק.

והתרומת הדשן (סי' נ"ו) התיר לחתוך בשר דק דק, משום שבשר לא הווי גידו"ק, והשלטי גבורים בפ"ז (עג, ב אות ג') הביא דבריו וכתב: "מיהו אין כ"כ ראייה, דבשר ודאי חשיב גידו"ק, כדמוכח ריש בכל מערבין, וכ"כ תוס' פרק כלל גדול גבי מפרק תולדה דדש", עכ"ל. ומ"ש שכ"כ תוס', צ"ע, שהרי התוס' לא כתבו כן, אלא חלקו על רש"י וכתבו שהבהמה לא חשיבא גידו"ק, וכן הקשה באגלי טל על דבריו. ומ"מ התה"ד ס"ל שבהמה לא חשיבא גידו"ק, והקשה האגלי טל (מלאכת טוחן סי' י"ז סק"ח), שהריב"ש כתב שאסור לגרור גבינה משום טוחן, והא בהמה לא חשיבא גידו"ק, וז"ל: "ובעיקר דברי התה"ד יש לכאורה סתירה לדבריו מדברי הריב"ש שכתב שאסור לגרור במורג חרוץ, והרי גבינה אינה גידו"ק, ממש כמו בשר והוא אוכל, ומ"מ כי דיש בו משום טוחן. ואף שאין להקשות מהריב"ש על תה"ד, דאטו גברא אנברא קרמית, אך יש להקשות על השו"ע, שפסק בסי' שכ"א כדברי שניהם", והיינו שהשו"ע פסק בסעיף ט': "מותר לחתוך בשר מבושל או צלי דק

דק", ובסעיף י' כתב: "אסור לגרור הגבינה בשבת במורג חרוץ". וסיים האגלי טל, שמדברי האחרונים נראה שהשו"ע אוסר לגרור הגבינה מהטעם השני שבריבי"ש, שהוא משום עובדין דחול, וזה אסור אפי' ביו"ט כמו פלפלין בריחיים. ומקור העובדין דחול הוא בסופ"ב דביצה (כג, א), דתנן התם: "שלשה דברים רבי אליעזר בן עזריה מתיר וחכמים אוסרים, פרתו יוצאת ברצועה שבין קרניה, ומקרדין את הבהמה ביו"ט, ושוחקין את הפלפלין בריחיים שלהן". הרי שאסרו חכמים לשחוק פלפלין בריחיים, ואילו בפ"ק דביצה (יד, א) תנן: "בי"ש אומרים תבלין נדוכין במדוך של עץ והמלח בפך ובעץ הפרור, ובי"ה אומרים תבלין נדוכין כדרכן במדוך של אבן והמלח במדוך של עץ". ופליגי שם אמוראי מה בין מלח לתבלין, שתבלין שרו אפי' במדוך של אבן, כדרכו, ואילו מלח בעי שינוי מעט, ודווקא במדוך של עץ.

והנה בשבת (קמא, א) "אמר רב יהודה: הני פלפלי מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי, תרתי אסור, רבא אמר כיון דמשני אפי' טובא נמי". וכ' תוס' (שם בד"ה הני פלפלי) בשם השאילתות, שמה שהתירו בקתא דסכינא הוא דווקא ביו"ט ולא בשבת. ובשבת אסור אפי' בשינוי. והקשו ע"ז תוס', דהכא בשבת איירי ולא ביו"ט. ועוד, הרי ביו"ט מותר לדוק תבלין כדרכו אפי' במדוך של אבן, והכא לא התירו אלא בקתא דסכינא. ולכן כתבו תוס' דהכא בשבת איירי, ובשינוי כמו קתא דסכינא מותר אפי' בשבת. ומה שאסרו חכמים לטחון פלפלין בריחיים, אף שהוא ביו"ט, וביו"ט שרי כדרכו אפי' במדוך של אבן, היינו משום שהוא עובדין דחול.

ולפי"ז יש ג' דרגות בכלים: בריחיים אסור אפי' ביו"ט, משום שהוא עובדין דחול; במדוך אסור בשבת ומותר ביו"ט; ואילו בשינוי דקתא דסכינא מותר אפי' בשבת.

ועפי"ז מובנים דברי הגר"א, שעל דברי המחבר בסעיף ט', שמותר לחתוך בשר דק דק, כתב: "דאין טחינה אלא בגידולי קרקע, כמ"ש בעימור שם עג ב, וה"ה לכל מלאכת קרקע, כמ"ש שם עה א". והיינו דבדף עג ב איתא: אמר רבא האי מאן דכניף מילחא ממלחתא (שצבר מלח ממשרפות המים – רש"י) חייב משום מעמר, אביי אמר אין עימור אלא בגידולי קרקע. ושם אמרו שהפוצע חלזון אינו חייב משום שאין דישה אלא בגידוי"ק, הרי שלאו דווקא מעמר, אלא ה"ה כל מלאכות קרקע, וע"כ כ' הגר"א שמותר לטחון בשר דק דק, שבהמה אינה גידוי"ק, ולא שייך בה איסור טוחן.

ולפי"ז היה קשה, אמאי פסק השו"ע שאסור לגרור גבינה במורג חרוץ, והרי אין טחינה שלא בגידוי"ק, וע"ז כתב הגר"א: "וכמו פלפלין בריחיים שלהם", והיינו שריחיים הם עובדין דחול ואסור לטחון בהם אפי' ביו"ט, וזה טעמו השני של הריבי"ש, שאסור לגרור גבינה, לא משום שיש בזה איסור טוחן, כיוון שאינו גידוי"ק, אלא משום שבריחיים יש משום עובדין דחול.

ב. ומעתה יקשה טובא, איך פסק הרמ"א בהל' יו"ט שמותר לגרור גבינה במורג חרוץ, שאם בשבת אסור משום עובדין דחול, והוא כמו פלפלין בריחיים, יש לאסור גם ביו"ט, שהרי פלפלין בריחיים אסור גם ביו"ט, משום עובדין דחול, וכדתנן בסופ"ב דביצה שחכמים אוסרים לשחוק פלפלין בריחיים, ופי' התוס' שזה משום עובדין דחול. וכן הקשה האגלי טל הנ"ל בשם התוספת שבת.

ועוד יותר קשה ממ"ש הגר"א שם, שמה שמותר לגרור גבינה במורג ביו"ט הוא משום שלא דמי לריחיים, ואיך משתנה דין מורג, שבשבת הווי כריחיים וביו"ט לא דמי לריחיים.

ונראה שעפ"י דברי הגר"א עצמו מתפרשים דבריו היטב.

בענין דיכת פלפלין כתב השו"ע בס"ז: מותר לדוך פלפלין אפי' הרבה ביחד, והוא שידוכם בקתא דסכינא ובקערה. וכבר ביארנו שהלכה כרבא שכיוון שמשנה בקתא דסכינא, מותר אפי' הרבה יחד. וכי' הרמב"ם (פכ"א מהל' שבת ה"כ): "הצריך לדוק פלפלין וכיוצא בהן ליתן לתוך המאכל בשבת, הרי זה כותש ביד הסכין ובקערה, אבל במכתשת חייב מפני שהוא טוחן". והבית יוסף ציין לרמב"ם זה וכתב: "הא דשרי למידק פלפלי בקתא דסכינא, דווקא בקערה אבל לא במכתשת, כ"כ הרמב"ם בפכ"א". ולפי"ז צריכים שני שינויים: א. הכלי שבעזרתו דקים, יהיה קתא דסכינא ולא מדוך. ב. הכלי שהפלפלים מונחים בתוכו, יהיה קערה ולא מכתשת, וכ"כ הט"ז (סק"ז), וזה דלא כדברי המגן אברהם שכי' (בסק"ט) אהא דכי' המחבר "ובקערה": "פי' או בקערה, שידוכם בשולי הקערה דהווי שינוי גמור כד, נראה לי פי' הרמב"ם, דאם תאמר דבעי תרי שינויים, קשה, דהא בגמ' לא הזכיר אלא חד שינוי דהיינו סכין" וכי'. וכי' שם המחח"ש, שזה לאפוקי מדעת הב"י בחיבורו, דס"ל דבעינן תרי שינויי, בקתא וגם ידוך תוך הקערה תמורת [במקום] מכתשת, אבל המ"א ס"ל דבחד שינוי סגי. ובקערה הפי' או ידוך בשולי הקערה תמורת קתא.

וביחס למקור שצריך ב' שינויים, כי הגר"א: "ולמד הרמב"ם ממ"ש בסוף פ"ב דיו"ט אין שוחקין וכו', ופי' התוס' שם י"ד ובשבת קמ"א א' משום עובדין דחול וכו'. ובשבת הוי מכתשת ג"כ עובדא דחול", עכ"ל הגר"א.

וכוונתו, שהרמב"ם למד דין זה דבעינן שני שינויים ולא סגי בשינוי דקתא דסכינא, מהא דתנן שחכמים אוסרים לשחוק פלפלין בריחיים, והרי בפ"ק דביצה מתירין ב"ה לדוך תבלין כדרכו אפי' במדוך של אבן, ופי' תוס' שבריחיים אסור אפי' ביו"ט משום עובדין דחול. והרמב"ם למד שביו"ט מותר במכתשת ובמדוך של אבן, כיון שמלאכת אוכל נפש הותרה ביו"ט, וע"כ רק בריחיים אסור משום עובדין דחול, כיון שטוחנין בהן בכמות גדולה, יותר מכפי הצריך לסעודה, אבל במדוך ומכתשת, שדכין בהם רק לשעתן, וביו"ט שרי מלאכת אוכל נפש, ע"כ מותר במכתשת. וסיים

הגר"א "שבשבת הוי מכתשת ג"כ עובדין דחול", שכיוון שבשבת לא הותר מלאכת אוכל נפש, ע"כ גם במכתשת הוי עובדין דחול, ולא הותר אלא בקתא דסכינא ובקערה.

ולפי"ז יש ג' דרגות בדיכת פלפלין: א. ריחיים שלהם הווי עובדין דחול ואסור אף ביו"ט. ב. מדוך ומכתשת, שבשבת אסור משום עובדין דחול, ביו"ט שרי. ג. קתא דסכינא הווי שינוי גמור ומותר אף בשבת, בתנאי שידוך בקערה ולא במכתשת.

ולפי"ז מיושבים דברי רבנו. שמ"ש כאן סק"ג, שאסור לגרור גבינה במורג חרוץ "כמו פלפלין בריחיים שלהם", אין כוונתו לומר שמורג חרוץ דומה לריחיים ממש, אלא לאחר שאמר שלטחון בשר מותר כיוון שבשר אינו גידו"ק, וכנ"ל, בא לבאר הא דאסור לגרור גבינה, אף שגבינה לא הווי גידו"ק כמו בשר, משום שמורג הווי עובדין דחול כמו פלפלין בריחיים, והזכיר פלפלין בריחיים משום שזה מקור הדין לעובדין דחול בטחינה. אבל מורג חרוץ לא הווי ממש ריחיים, אלא הווי כמדוך ומכתשת, שרק בשבת הווי עובדין דחול ולא ביו"ט. וע"כ כ' הגר"א בהל' יו"ט דהא דשרי לגרור גבינה ביו"ט, אף שעובדין דחול אסור אף ביו"ט, משום שמורג לא דמי לחרדל בריחיים, אלא הווי כמדוך ומכתשת דשרי ביו"ט.

וכן נראה מדברי הריב"ש, שבתחילה כתב שמורג חרוץ "הרי הוא כנפה וכברה לבורר ומכתשת לשחיקת תבלין", ואח"כ כתב: "ועוד, שהיה אפשר להחמיר ולאסור לגרור הגבינה בכלי זה אפי' ביו"ט, לפי שהוא מיוחד לטחינה זו, והווי כפלפלין בריחיים שלהם שאסרו חכמים כדאיתא בביצה, אע"ג דבכל תבלין נידוכין כדרכן במדוכה, וכ' הרשב"א ז"ל דה"ה לחרדל שאין שוחקין אותו בריחיים שלהם, וטעמא דתרווייהו משום דהוא כעובדין דחול", עכ"ל. הרי שבתחילה דימה מורג חרוץ למכתשת ומדוך, שאסור בשבת ומותר ביו"ט, ואח"כ כתב שאפשר לדמות המורג לריחיים ויהיה אסור גם ביו"ט. ובסוף התשובה כ' הריב"ש שאפשר לחלק בין מורג לגבינה לריחיים לפלפלין, וז"ל: "דשאני פלפלין וחרדל בריחיים שלהן, שהיו רגילות לשחוק בהן הרבה ביחד, ומשו"ה דמי לעובדין דחול, אבל בכלי זה אין לגרוד אלא מה שצריך לשעתו".

וזהו מה שכ' הגר"א בהל' יו"ט – אהא שכ' הרמ"א שמותר לגרור גבינה במורג חרוץ – "כמו תבלין ומלח בס"א". והיינו, ששם כתב המחבר שמותר לדוך תבלין כדרכו, אבל לא בריחיים. וכל זה כמו שכתבנו, שגרירת גבינה במורג דמי למדוך ומכתשת, שמותר ביו"ט אך לא בשבת, דבשבת גם זה הווי עובדין דחול.

וסיים הגר"א דבריו שם וכ': "ועיין מגן אברהם". שהמ"א שם (בסק"ז) כתב: ולא דמי לחרדל שאסור לשחוקו בריחיים. דהגם רגילין לשחוק הרבה ביחד, ודמי

לעובדא דחול, אבל כאן אין דרך לגרוד אלא מה שצריך לשעתו. והיינו שמורג אינו עובדין דחול כ"כ כמו ריחיים, ומשו"ה ביו"ט מותר ובשבת אסור.

ומדוייקים מאוד דברי המשנה ברורה, שכתב כאן (בסקל"א) וז"ל: "דכיוון שהכלי מיוחד לכך, ה"ז דרך חול ודמי לשחיקת תבלין במכתשת". ולא כ' המ"ב דהווי כמו פלפלין בריחיים, וכמ"ש הגר"א, משום שבאמת לא דמי מורג לריחיים, שריחיים אסור אף ביו"ט ומורג דמי למכתשת שאסור בשבת, אך מותר ביו"ט.

וכ"כ הבאר היטב כאן סק"ב: "דכיון שהכלי מיוחד לכך, הוי כשחיקת תבלין במכתשת דאסור (ריב"ש)".

ג. אלא שמעתה קשה ביותר המשך דברי הגר"א, שכתב על דין זה שאסור לגרור גבינה במורג חרוץ, "כמו פלפלין בריחיים שלהם, וכמ"ש שם בשבת האי מאן דפריס סילקא וכו'". וכוונתו לדברי הגמ' בשבת (עד, ב): "האי מאן דפריס סילקא חייב משום טוחן". וכיון שהגר"א פירש דברי המחבר שמה שאסור לגרור גבינה, אין זה משום טוחן, שהרי גבינה אינה גידולי קרקע, אלא הטעם הוא משום עובדין דחול, וע"ז כ' "כמו פלפלין בריחיים שלהם", איך כתב בהמשך "וכמ"ש בשבת האי מאן דפריס סילקא חייב משום טוחן", והרי סילקא הוא גידו"ק, והחיוב שם הוא משום טוחן דאוריתא, ואילו גרירת גבינה אינה אלא איסור מדרבנן משום עובדין דחול, ואיך אפשר להשוות ביניהם.

ובדמשק אליעזר, מפרשו של הגר"א בשו"ע או"ח, כתב וז"ל: "וכמ"ש בשבת עד ב האי מאן דפריס סילקא חייב משום טוחן, הרי דגם באוכל איכא משום טוחן, ואף דכי רבנו בסק"א דאין טחינה אלא בגידולי קרקע, מ"מ באוכל דדרכו בטחינה והוי כסילקא, כמ"ש בתה"ד סי' (מ) [ניו] בשם התוס' ורש"י ע"ש, וה"נ לגרור גבינה במגירה דדרכו בכך", עכ"ל. ובוודאי שדבריו הם חידוש גדול, שדבר שדרכו בכך חייב משום טוחן, אף שאינו גידולי קרקע, שהרי כתב שזה נלמד מפריס סילקא, והרי סילקא הוא גידו"ק, ומנ"ל לחדש לגם דבר שאינו גידו"ק חייב משום טוחן.

ונראה שכוונת רבנו אחרת בזה, ושוב עפ"י שיטתו.

בסעיף יב כתב המחבר: "המחתך ירק דק דק חייב משום טוחן. וכי ע"ז הרמ"א: וה"ה דאסור לחתוך גרוגרות וחרובים לפני הזקנים, ודווקא פירות וכדומה לזה אסור, אבל מותר לפרר לחם לפני התרנגולים, דהואיל וכבר נטחן אין לחוש, דאין טוחן אחר טוחן. וכל זה לא מיירי אלא בחותך ומנית, אבל אם לאוכלו מיד הכל שרי מידי דהוי אבורר לאכול מיד דשרי". וצויין מקורו – תשובת הרשב"א. והכוונה היא לתשו' הרשב"א (ח"ד סי' ע"ה) שהביא הב"י, שמותר לחתוך ירקות לצורך אכילה מיד, שלא אסרו על האדם לאכול מאכלו חתיכות קטנות או גדולות, וכמו שהתירו לברור לאלתר.

והב"י ציין מקור להלכה זו, לאסור לחתוך לפני הזקנים חרובין וגרורות, את התוספתא (פט"ו דשבת הי"ג), וז"ל: "אין מרסקין דבלה גרורות וחרובין לפני הזקנים בשבת, אבל מרסק הוא ביד של הסכין ובעץ הפרור ואינו חושש". וכי ע"ז המ"א (סקי"ד): "מ"ש כאן בשם התוספתא, זה אינו, דהא קתני בתוספתא אין מרסקין גרורות וכו' אבל מרסק הוא ביד של סכין, ואי אמרינן דמרסק היינו חותך, היאך אפשר לחתוך ביד של סכין, לכן נ"ל דמרסק היינו כותש בקורה" וכו'. והיינו שהיה קשה למ"א מה שמצוין בדברי הרמ"א – אהא דאין מחתכין לפני הזקנים – תוספתא, זה אינו, דבתוספתא תנא "אין מרסקין", וברמ"א כתב "אין מחתכין", ומנין לרמ"א שאף לחתוך אסור, דלמא רק לרסק כדתנא בתוספתא, אלא שלהלכה הסכים המ"א עם דברי הרמ"א וכתב: "ומ"מ נ"ל שהדין דין אמת, דאסור לחתוך גרורות וכו', כיון שהוא גידולי קרקע, וכמ"ש ס"ט. ומשמע שלפני מי שיכול ללועסו כך, שרי", עכ"ל המ"א.

והביאור הלכה (ד"ה לפני הזקנים) השיג על המ"א, שכי שלפני מי שיכול ללועסו כך שרי, וכי שאין דבריו מוכרחים. ומ"ש בתוספתא "לפני הזקנים", לא משום שאין יכולים ללועסו, אלא משום דאורתא דמילתא נקט כן, ולעולם כל דבר שהוא גידולי שיך בו טחינה בכל גוונא.

ובחזו"א (או"ח סי' נ"ז) הוסיף להקשות על המ"א, וז"ל: "ובאמת הדבר מתמיה, דבכל הפוסקים שדנו בפרים סילקא, לא הזכירו תנאי שיהא בשביל זה שאינו יכול לאכול בלא זה, ואמנם יותר יש לתמוה, שתלה איסורו לפני הזקנים בלשון "נראה ליי", ותלה עצמו אהא דס"ט, ובמה נסתפק, הלא כאן בסי"ב כבר דחה המתברר כל שלשה ההיתרים שהזכיר בב"י, וכי דהחותך ירק דק דק חייב משום טוחן, דלא כהרא"ש שאין טחינה באוכלין, ודלא כתוס' דדווקא סילקא, ודלא כהר"מ דדווקא לבשל. והרמ"א לא הגיה בזה כלום, ולמה יהא מותר דבילה וגרורות וחרובין לפני הזקנים", עכ"ל החזו"א בקושייתו על המ"א.

וכי שם ליישב הקושיות הנ"ל, שיתכן והמ"א היה פשוט לו, שמ"ש בתוספתא שאסור לרסק "לפני הזקנים", היינו זקנים המסובין לאכילה, ומרסקין לפנייהם לתת להם לאכול מיד. ולפי"ז מ"ש הרמ"א "אם לאכל מיד הכל שרי", כוונתו רק ללחם וירקות, אבל לא קאי אגרורות וחרובין לפני הזקנים, שהרי בהדיא אמרו בתוספתא שלפני הזקנים אסור. והיה קשה למ"א, אמאי אסור לפני הזקנים, הרי חיתוך לאלתר מותר, כדברי הרשב"א. וע"ז כי המ"א שבאמת לא הוזכר בתוספתא חיתוך אלא ריסוק, ומ"ש הרשב"א שלא לאלתר מותר, הוא דווקא בחיתוך, שזה דרך אכילה, שכיון שאינו אוכל חתיכות גדולות, וחותר למחצה לשליש ולרביע, שוב אין נפמ"י אם חותר לחתיכות קטנות, שהכל דרך אכילה, ואין זה טחינה האסורה, אבל ריסוק וכתישה אסור אפי' לאלתר, שזה מלאכת טוחן, ובזה לא הותר לאלתר. ולפי"ז היה צריך

להיות מותר לחתוך לפני הזקנים, ואמאי כ' הרמ"א לאסור, וע"ז כ' המ"א: "מ"מ נראה לי שהדין אמת, דאסור לחתוך גרוגרות, כיון שהוא גידולי קרקע". וכוונתו שלא רק לרסק אסור לאלתר, אלא אף לחתוך לאלתר אסור. והיינו משום שאין אנו סומכין על דעת הרשב"א להתיר לאלתר, אלא בצרוף דעת הפוסקים שאין טחינה באוכלים. וכ"ז דווקא דאפשר לאכול בלי חיתוך, אבל כשא"א לאכול בלא חיתוך, הווי שם טוחן ע"ז, ואסור אפי' לאלתר, כיוון שהוא גידו"ק.

וזהו שסיים המ"א: ומשמע שלפני מי שיכול ללועסו מותר. שאין כוונת המ"א לומר שמשום שיכול ללועסו בלא חיתוך אין בזה איסור טחינה, דודאי גם במקום שיכול לאוכלו בלא חתיכה אסור לחתוך, אלא שזה דווקא בחותך לאחר זמן, אבל בחותך לאכול לאלתר מותר, שבזה סמכין על שיטת הרשב"א ועל אלו הסוברים שבאוכל אין איסור טחינה. וז"ש המ"א "לפני מ"י, היינו לאלתר, וכנ"ל. ומ"ש בתוספתא שאסור לרסק לפני הזקנים, והיינו אפי' לאלתר, זהו משום ששם איירי בריסק, שהוא טוחן. אבל בחיתוך, שהוא דרך אכילה, מותר לחתוך לאלתר, אם אפשר לאכול בלא החיתוך, משא"כ אם א"א לאכול בלא החיתוך, הווי ע"ז שם טוחן, ובזה אין חילוק בין כשחותך לאלתר ולאחר זמן. עכ"ת דברי החזו"א.

ולפי דברי החזו"א, יש חילוק בין ריסק לחיתוך, שלרסק אסור אפי' לאלתר, וכל ההיתר של הרשב"א שמותר לטחון לאלתר הוא דווקא בחיתוך דק דק, שהוא דרך אכילה.

אבל הגר"א כנראה חולק ע"ז, וס"ל שאין כל חילוק בין ריסק לחיתוך. שעל דברי השו"ע שהמחתך ירק דק דק חייב משום טוחן, כתב הגר"א (בסקט"ו), וז"ל: "הרמב"ם וכפ"י, ומ"ש דאסור וכו' תוספתא בפט"ו דשבת אין מרסקין דבלה וגרוגרות וחרובין לפני הזקנים בשבת וכו', וכן ל' הרמב"ם ופי' רש"י בשבת קנ"ה אי דמתנינן אין מרסקין אין מחתכין, ודלא כהמ"א שנדחק". עכ"ל. וכוונתו, שמ"ש הרמב"ם שיש טחינה בירק, בניגוד לדברי התוס' בשבת (עד, ב) גבי פרים סילקא, שדווקא סילקא ולא שאר אוכלין, הוא כפירוש, היינו פי' המשניות שם, שכי' הרמב"ם שענין הטחינה הוא כתינת החלק הגדול ועשייתו חלקים קטנים, ולפיכך חיתוך הירקות בשבת וכו' ה"ז תולדת טוחן. ומ"ש הרמ"א שאסור לחתוך לפני הזקנים, הוא מהתוספתא בפט"ו דשבת הי"ג הנ"ל "אין מרסקין לפני הזקנים", וכוונתו "שאין מרסקין" שבתוספתא הוא "אין מחתכין" שברמ"א, וז"ש "וכן לשון הרמב"ם", היינו הרמב"ם בפכ"א מהל' שבת הי"ח: "המחתך ירק דק דק כדי לבשלו ה"ז תולדת טוחן וחייב, לפיכך אין מרסקין לא את השחת" וכו'. הרי שלרמב"ם חיתוך וריסק הוא ענין אחד, שפתח בחיתוך וסיים בריסק. וכן ציין לפי רש"י שכתב בשבת (קנה, א) – אהא דתנן אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין – אין מרסקין: אין מחתכין. וכל זה דלא כמ"א שנדחק לחלק ביניהם.

ולפי דברי הגר"א אין כל חילוק בין ריסוק לחיתוך, ולהרשב"א שמתיר לחתוך ולאכול מיד, הו"ה שמוותר לרסק ולאכול מיד, ודלא כהחזו"א. ונראה להביא ראיה להגר"א מדברי הרשב"א עצמו. שהרשב"א בתשובה (ח"ד סי' ע"ה) כתב, דהא דפריס סילקא, דווקא במחתך דק דק כדי לאוכלו למחר וכו', אבל לאוכלו מיד מותר, שלא אסרו על אדם לאכול מאכלו חתיכות גדולות או קטנות וכו', וכי הרשב"א אח"כ על דברי הגמ' בשבת שמשמע שאסור לרסק אפי' לאלתר, דתנן (קנה, א): "אין מרסקין לא את השחת ולא החרובין לפני בהמה", ומשמע אפי' מיד, וכי הרשב"א ע"ז: "ההיא דאין מרסקין את החרובין, משום מיטרח באוכלא לא טרחינן". משמע דווקא משום האי טעמא אסור, אבל בלא"ה שרי מיד, ואפי' בריסוק.

ומצאתי אח"כ בשמירת שבת כהלכתה (מהדורה חדשה פ"ו הערה כ') וז"ל: "ושמעתי מפי הגרש"ז אויערבך שליט"א [זצ"ל], שגם מדברי הגר"א בביאורו לסעיף י' משמע שאפי' בטחינה גמורה כמו ריחיים, מתיר הרשב"א לאלתר, אי לאו משום דהוי כלי, עכ"ל, והיינו שריחיים הוא ריסוק, ואפי"ה כי דלהרשב"א מותר לאלתר". ולדברינו מוכח כן גם מדברי הגר"א בס"ק זה.

ולאחר כל זה אפשר לבאר דברי הגר"א, מ"ש שאסור לגרור גבינה במורג חרוץ, לא משום טוחן, אלא משום עובדין דחול, וכמו פלפלין בריחיים, וכמ"ש שם בשבת "האי מאן דפריס סילקא" וכו'. ושאלנו, הרי פריס סילקא הוא גידו"ק וחיוב משום טוחן, ואיך מדמים אותו לגרירת גבינה שאסור משום עובדין דחול. מעתה י"ל, שאין כוונת הגר"א להוכיח מפריס סילקא שיש חיוב טוחן בגבינה, אלא שבא לאפוקי מדעת המ"א והחזו"א, שחילקו בין חיתוך לריסוק, ושמי"ש הרשב"א שמוותר לחתוך לאלתר הוא דווקא בחיתוך שאין בזה משום טוחן לאלתר, אלא הווי דרך אכילה, ובריסוק אסור אפי' לאלתר. ואם היינו אומרים כך, אפשר שמורג לא היה אסור משום עובדין דחול, שהרי מורג אינו מרסק אלא חותך, והיה צ"ל מותר, וע"ז כי הגר"א "וכמ"ש האי מאן דפריס סילקא וכו'", והיינו שמשם רואים שאין חילוק בין חיתוך לריסוק, וגם חיתוך סילקא חייב משום טוחן, וע"כ הווי מורג עובדין דחול ואסור.

מעתה יובן שפיר גם המשך דברי הגר"א (בסקי"ג), שסיים: "ואף להרשב"א שכי דלאלתר מותר כמו בורר לאלתר, היינו דווקא ביד כמו בורר או כלי שאינו מיוחד לכך, אבל מורג חרוץ שמיוחד לכך, הוי כמו נפה וכברה דאסור אפי' לאלתר, וכמ"ש בפלפלין בשבת קמ"א דדווקא בקתא דסכינא שרי בשבת". וכוונתו, שהרי להרשב"א מותר לחתוך לאלתר, ולכאורה זה כדברי החזו"א, שלא לאלתר הווי דרך אכילה ואין בזה משום טוחן, אי"כ גם בחיתוך במורג יהיה מותר, וע"ז סיים, שהרשב"א שהתיר לאלתר הוא דווקא ביד, דאז הווי דרך אכילה, אבל בכלי המיוחד אסור אפי' לאלתר, דהווי כפלפלין בריחיים.